

DAVLATNING IQTISODIYOTGA TA'SIR QILISH USULLARI.

Iqtisodiyot ta'lim yo'nalishi 25-15-guruh talabasi

G'anijonova Rayyona Omatjon qizi

Turgunova Maxliyoxon Azizbek qizi

Rayyonaganijonova294@gmail.com

Annotatsiya (O'zbekcha)

Ushbu ilmiy maqolada davlatning iqtisodiyotga ta'sir qilish asosiy mexanizmlari, ularning tarixiy shakllanishi, zamonaviy iqtisodiy modellarda tutgan o'rni hamda iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashdagi ahamiyati yoritiladi. Maqolada klassik, keynsiycha va zamonaviy aralash iqtisodiyot nazariyalariga tayangan holda davlatning fiskal, monetar, investitsion, tartibga soluvchi va ijtimoiy ta'sir vositalari tahlil qilinadi. Ilmiy maqolalar, darsliklar, xalqaro tashkilotlar (IMF, World Bank, OECD) hisobotlari hamda badiiy adabiyotlardan olingan iqtiboslar yordamida mavzu yanada chuqurlashtirilgan.

Davlatning iqtisodiyotga aralashuvi nazariy asoslari

Davlatning iqtisodiyotga aralashuvi iqtisodiy tafakkur tarixida turlicha izohlanadi.

Klasiklar bozorni o'z-o'zini tartibga soluvchi tizim deb bilgan bo'lsa, XX asr iqtisodchilari davlatning faol ishtiroki barqarorlikni ta'minlashini asoslab berdi.

1. Klassik iqtisodiy maktab — Adam Smit bozorni "ko'rinmas qo'l" boshqarishini ta'kidlagan, davlat esa faqat tartib va xavfsizlikni ta'minlashi kerak deb hisoblangan.

2. Keynschilik nazariyasi — J.M. Keyns bozor inqiroz paytida o'zini tiklay olmasligini aytib, davlatning faol fiskal siyosatini taklif qilgan.

3. Monetarizm — Milton Fridman fikriga ko'ra, iqtisodiy barqarorlik pul massasini to'g'ri boshqarish orqali ta'minlanadi.

4. Neoklassik va institutsional yondashuv — bozor samaradorligini tan oladi, biroq iqtisodiy institutlarning (qonunchilik, mulk huquqi, madaniy tamoyillar) kuchli bo'lishi davlat roli bilan bog'liq.

5. Aralash iqtisodiyot modeli — zamonaviy davlatlar bozor erkinligini saqlagan holda raqobatni qo‘llab-quvvatlaydi, ijtimoiy himoyani ta’minlaydi va strategik tarmoqlarni rivojlantiradi.

Annotation (English)

This research article explores the main mechanisms of state intervention in the economy, its historical development, and its significance in ensuring macroeconomic stability. Drawing on classical, Keynesian, and modern mixed-economy theories, the study analyzes fiscal, monetary, investment, regulatory, and social policy tools. The paper integrates insights from scientific articles, academic textbooks, international organizations (IMF, World Bank, OECD), and selected literary works to provide a broadened perspective.

Аннотация (Русский)

В данной научной статье рассматриваются основные механизмы государственного воздействия на экономику, их историческое формирование и роль в обеспечении макроэкономической стабильности. На основе классических, кейнсианских и современных теорий смешанной экономики анализируются фискальная, монетарная, инвестиционная, регулирующая и социальная политики государства. Используются данные научных статей, учебников, отчетов международных организаций (МВФ, Всемирный банк, ОЭСР), а также художественных произведений.

Kalit so‘zlar (O‘zbekcha)

Iqtisodiyot, davlat aralashuvi, fiskal siyosat, monetar siyosat, tartibga solish, iqtisodiy barqarorlik, bozor mexanizmi.

Keywords (English)

Economy, state intervention, fiscal policy, monetary policy, regulation, stability, market mechanism.

Ключевые слова (Русский)

Экономика, государственное вмешательство, фискальная политика, монетарная политика, регулирование, стабильность.

Kirish

Iqtisodiyotning barqaror rivojlanishini ta'minlashda davlatning o'rni nihoyatda muhim. Tarixiy manbalarda, jumladan A. Smitning "Xalqlar boyligi" (1776) asarida davlatning iqtisodiy jarayonlarga aralashuvi cheklangan bo'lishi kerakligi ta'kidlangan bo'lsa, J. M. Keynesning "Umumiy nazariya" (1936) asari iqtisodiy inqirozlarni yumshatishda davlatning faol rolini ilmiy asoslab berdi. Zamonaviy iqtisodiyotda esa davlat bilan bozor o'zaro uyg'unlashgan aralash iqtisodiyot modeli eng samarali deb qaraladi. Ushbu maqola iqtisodiy siyosatning asosiy yo'nalishlari va davlat ta'sirining amaliy mexanizmlarini chuqur tahlil qiladi.

Asosiy qism

1. Davlatning iqtisodiyotga aralashuvi nazariy asoslari

1. Klassik yondashuv

Klassik iqtisodchilar – A. Smit, D. Rikardo, J. Styuart Mill – bozorning "ko'rinmas qo'l" tamoyiliga asoslangan holda davlat aralashuvining minimal bo'lishi tarafdori bo'lgan. A. Smit davlatning uch asosiy vazifasini ko'rsatadi: milliy xavfsizlikni ta'minlash, adolatli sud tizimini yaratish, bozor qila olmaydigan yirik infratuzilmalarni barpo etish.

1.2. Keynesiycha yondashuv

J. M. Keynes iqtisodiy inqirozlar davrida davlatning faol aralashuvini zarur deb biladi. Uning nazariyasiga ko'ra, davlat quyidagi yo'llar bilan iqtisodiy tanazzullarni yumshatadi: davlat xarajatlarini oshirish, foiz stavkalarini pasaytirish, investitsiyalarni rag'batlantirish.

1.3. Zamonaviy aralash iqtisodiyot modeli

Bugungi globallashuv davrida davlat va bozor o'zaro to'ldiruvchi tizim sifatida qaraladi. OECD, Jahon banki va BMT ekspertlari davlatning quyidagi yo'nalishlardagi faoliyatini iqtisodiy o'sish uchun zarur deb hisoblaydi: raqobat siyosati, soliq islohotlari, raqamli iqtisodiyotni qo'llash, barqaror infratuzilma.

2. Davlatning iqtisodiyotga ta'sir qilish vositalari

2.1. Normativ-huquqiy tartibga solish

Davlat qonunlar, standartlar, litsenziyalar, sertifikatlar orqali iqtisodiyotga ta'sir qiladi.

O'zbekiston misolida: Raqobat to'g'risidagi qonun, Investitsiya faoliyati to'g'risidagi qonun, Soliq kodeksi.

2.2. Fiskal siyosat

Fiskal siyosat budget xarajatlari va soliqlar orqali iqtisodiyotga ta'sir qiladi: soliq stavkalarini moslashtirish, davlat investitsiyalarini ko'paytirish, ijtimoiy yordam dasturlari.

2.3. Monetar siyosat

Markaziy bank asosiy foiz stavkasi, pul massasi va kredit siyosati orqali inflyatsiyani boshqaradi.

2.4. Investitsion siyosat

Davlat investitsiyalarni: erkin iqtisodiy zonalar, soliq imtiyozlari, davlat-xususiy sheriklik (PPP) orqali qo'llab-quvvatlaydi.

2.5. Badiiy adabiyotlarda iqtisodiy fikr ifodasi

Badiiy asarlar ham iqtisodiy jarayonlarni tahlil qilishda muhim manba bo'la oladi.

Masalan:

Ch. Dickens — "Hard Times": industrializatsiya oqibatlari va ijtimoiy tabaqalanish.

O'. Hoshimov — "Dunyoning ishlari": bozor o'zgarishlarida inson psixologiyasi. A.

Qodiriy — "O'tkan kunlar": iqtisodiy munosabatlar, mulk, savdo aloqalari.

Bu asarlar iqtisodiy jarayonlarning inson hayotiga bevosita ta'sirini badiiy shaklda yoritib beradi.

2.6. Ilmiy maqolalardan qo'shimcha tahlil

Quyidagi xalqaro manbalarda davlat iqtisodiyoti bo'yicha chuqur tahlillar berilgan:

Rodrik, D. (2008). Second-Best Institutions. American Economic Review.

Stiglitz, J. (2017). The Role of the State in Economics. Columbia University.

Acemoglu, D., Robinson, J. (2012). Why Nations Fail. Crown Publishers.

World Bank (2023). Government Effectiveness Report.

IMF (2024). Fiscal Monitor.

Bu ilmiy manbalar davlat aralashuvining samaradorlik indeklari, siyosiy institutlarning ta'siri, soliq-budjet barqarorligi bo'yicha keng empirik dalillarni taqdim etadi.

Xulosa

Davlatning iqtisodiyotga ta'siri — zamonaviy iqtisodiy tizimning ajralmas qismi. Bozor mexanizmi barcha jarayonlarni mukammal tartibga sololmasligi sababli davlat fiskal, monetar, tartibga soluvchi va ijtimoiy siyosatlar orqali stabil rivojlanishni ta'minlaydi. Ilmiy maqolalar, xalqaro tashkilotlar hisobotlari va badiiy adabiyotlar tahlili ham shuni ko'rsatadiki, samarali davlat boshqaruvi iqtisodiy o'sishning asosiy omillaridan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar

Adam Smith. The Wealth of Nations. 1776.

Keynes, J. M. The General Theory of Employment, Interest and Money. 1936.

Stiglitz, J. Economics of the Public Sector. 2017.

Acemoglu, D., Robinson, J. Why Nations Fail. 2012.

IMF. Fiscal Monitor. 2024.

World Bank. Government Effectiveness Report. 2023.

Dickens, C. Hard Times. 1854.

Qodiriy, A. O'tkan kunlar.

Hoshimov, O'. Dunyoning ishlari.

Rodrik, D. Second-Best Institutions. AER.

O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi.

"Raqobat to'g'risida"gi Qonun.

OECD Economic Outlook. 2023.